
Komentar

Kraj rata u Hrvatskoj: Vukovar 1991. — 1998.

BRANKO CARATAN*

Politička znanost, kao i svako drugo područje znanstvenog istraživanja, ima smisla samo ako promišlja stvarne probleme s kojima su ljudi suočeni. Na toj crti i *Politička misao*, kao najstariji i jedini politološki časopis u Hrvatskoj, nije mogla ne reagirati na ratnu dramu i nastojanja za priznanjem Republike Hrvatske kao novoga političkog entiteta. Tema broja 4 iz 1991. broja bila je *Rat i mir u Hrvatskoj 1991*. Kritičniji čitaoci danas mogu procijeniti vrijednost naših analiza. Ali, bez obzira na sve moguće objekcije, časopis je ostavio za sobom znanstveno definiranu dokumentaciju jednoga izuzetno važnog razdoblja.

Eksperti su još davno mudro zaključili kako svaki rat mora jednom završiti. Sedam godina nakon početka rata u Hrvatskoj sa zadovoljstvom možemo konstatirati da je rat na našem prostoru napokon priveden svojem kraju.

Reintegracijom hrvatskog Podunavlja i službeno je završen rat u Hrvatskoj. Rat nije bio oficijelno najavljen, mirovnog sporazuma o ratu u Hrvatskoj kao ni kapitulacije, nije bilo. No 15. siječnja 1998., predajom istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema pod punu kontrolu hrvatskih vlasti, ipak je označio formalni kraj rata u Hrvatskoj. Rat je završio točno šest godina nakon međunarodnog priznanja Hrvatske od strane europskih zemalja 15. siječnja 1992.

A stvarno rat je bio završen nakon pobjede Hrvatske vojske 1995. u operaciji "Oluja". Da nije bilo nesretnih zbivanja nakon "Oluje", možda bi ta operacija bila produljena i oslobađanjem Vukovara. Ali, već tada je svima bilo jasno da je sudbina rata određena definitivno i nepovratno. Pitanje povratka pod suverenitet Hrvatske njezina podunavskog dijela bilo je samo pitanje vremena i načina. Istina, mnogi Hrvati željeli su da kraj rata bude proslavljen posljednjom vojnom akcijom upravo prema Vukovaru. Mnogi Srbi nadali su se da će istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem, u najmanju ruku Baranja, nakon razdoblja međunarodnog nadzora, konač-

**Branko Caratan*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetima Komparativna politika i Suvremeni politički sustavi.

no biti pripojeni Srbiji. Vojne procjene govorele su da hrvatsko probijanje vojnom silom prema Vukovaru ne bi predstavljalo problem, te da bi, usprkos nagomilanoj vojnoj tehnici, bilo teško obraniti srpske pozicije s plitkom pozadinom i s Dunavom iza leđa. Ali, znalo se i da međunarodna zajednica tu posljednju hrvatsku operaciju nije htjela dozvoliti u trenutku kad se uspjelo smiriti rat u Bosni. Nije se željelo dopustiti nove izbjeglice i izazvati nove komplikacije. Hrvatska vlast nije se trebala bojati samo sankcija. U posljednjoj ratnoj bitki žrtve bi bile neminovne. Uplitanje Srbije u bitku, zbog općega ekonomskog, vojnog i političkog kolapsa, nije bilo jako vjerojatno, ali se ipak nije moglo ni isključiti. Sporazum o mirnoj reintegraciji zapravo je spasio sve strane involvirane u sukob i rješavanje sukoba. Međunarodna zajednica nije bila dovedena u situaciju da mora ponovno pacificirati čitavu regiju, Hrvatska nije morala biti izložena rizicima, a srpska strana bila je spašena od nove rijeke izbjeglica, od intervencije koju si više nije mogla priuštiti, od novoga vojnog poraza koji bi za režim u Srbiji mogao biti posljednja kap što prelijeva čašu.

Rat u Hrvatskoj završio je tamo gdje je bila vođena prva i odlučujuća bitka. Povjesničari i teoretičari rata raspravljat će o Borovom Naselju; o barbarskom bombardiranju i uništavanju mirnoga provincijskog grada na Dunavu; o herojskom otporu malobrojnih branitelja; o prkosu koji je zaustavio nekoliko puta jačeg i vojnom tehnikom neizmjereno bolje opremljenog neprijatelja; o mogućnostima proboja opsade grada; o nesretnom francuskom ministru koji je spašavao ranjenike, a zapravo samo zaustavio posljednju mogućnost da ih se spasi od masovnog pokolja na Ovčari; o stupidnosti soldateske koja je opsjedala grad mjesecima, a mogla ga je zaobići i prodrijeti duboko prema zapadu; o etničkom čišćenju (eufemizam za genocid) i srednjovjekovnom osvajanju krajem drugog milenija; o međunarodnoj zajednici koja je upravo u Vukovaru pokazala kako nesposobna politika može omogućiti klanje i nastavak rata; o vojsci koja je držala za sebe da je oličenje bratstva i jedinstva, a upravo se u Vukovaru definitivno stopila s četnicima; o ubijenim ranjenicima; o prognanicima s vrećicama u rukama; o multietničkoj sredini koja više nije mogla nastaviti živjeti zajedno; o porazu i povratku u Vukovar.

Vukovarskim mirom napokon je poražen Miloševićev projekt “velike Srbije”. Ima neke simbolike u tome što je upravo prije reintegracije Podunavlja bivši vukovarski gradonačelnik morao otputovati u Den Haag. Dolazak Hrvatske u Vukovar, iako to hrvatski nacionalistički ekstremisti ne žele priznati, nesumnjivo je simbolično označio poraz velikosrpskog pokušaja osvajanja Hrvatske. Pobjednici u ratu vraćaju svoje teritorije, a poraženi se povlače tamo odakle su došli. A upravo to se dogodilo u siječnju 1998. godine u Vukovaru.

Usprkos svemu, usprkos nagomilanim emocijama koje samo rat može pobuditi, iako to mnogi nisu očekivali, povratak mira u Vukovar demonstrirao je alternativu ratne politike. Erdutski sporazumi na podlozi daytonskog aranžmana, kooperativnost hrvatske politike, suradnja lokalnih

Srba, uspješna misija UN-a i energični i sposobni umirovljeni američki general Jacques Klein upravo su na istom tom prostoru hrvatskog Podunavlja pokazali sve prednosti mirne solucije. Međunarodna diplomacija, nakon lorda Owena, koji je velikodušno za mir nudio agresoru na poklon upravo teritorije hrvatskog Podunavlja, pokazala je da ipak može biti korisna. Tu svakako ne treba zaboraviti na napore Petera Galbraitha i energične američke državne tajnice Madeleine Albright. Hrvatska je politika, ispunjavajući uvjete sporazuma, morala pokazati da može poštovati općeprihvaćene međunarodne političke standarde. Srpska zajednica u području prihvatila je Hrvatsku kao svoju domovinu u vlastitom interesu i demonstrirala otklon od Miloševićeve ratne opcije. I Hrvati i Srbi prihvatili su povratak svih u svoje domove kao jedino i najbolje rješenje. To sve je danas još daleko od opće harmonije, ali neusporedivo bolje od najbolje ratne varijante. Za ratom, progonima i “premještanjem” stanovništva mogu žaliti samo nacionalistički ekstremisti koji ne mogu preboljeti projekt “velike Srbije” (na srpskoj strani) ili propuštenu priliku izгона svih Srba kao “remetilačkog elementa” (na hrvatskoj strani).

Dolazak mira u Vukovar i konačni kraj rata definitivno su promijenili pozicije i ciljeve hrvatske politike. Borba za opstanak i teritorijalni integritet iza nas je. Prevlaka je priznati dio hrvatske države i taj problem je ipak tehničko pitanje, koje je, istina, ovisno o taktičkim političkim konsideracijama (kako pomoći jačanje autonomije Crne Gore na račun slabljenja Beograda), ali koje ne može ništa iole važno dovesti u pitanje. Povijesno poglavlje je zatvoreno.

Provođenje međunarodnih sporazuma, čija je realizacija bila pretpostavka za reintegraciju istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, pokazali su, prvo, da se u interesu mira može prihvatiti sve standarde međunarodne politike i, drugo, da se takva politika u krajnjoj liniji isplati.

Oni koji su u Hrvatskoj mislili kako je u nacionalnom interesu stalno oponirati međunarodnoj zajednici pokušajima da se izbjegnu prihvaćene obveze mogli su se upravo na primjeru mirne reintegracije uvjeriti kako je konstruktivna politika poštivanja međunarodnih pravila ponašanja i vlastitih obveza u najboljem hrvatskom interesu. Ako Hrvatska ne želi živjeti izdvojeno od demokratskog svijeta, onda proizlazi samo jedan zaključak: nacionalni interes se brani tako da ga se dovede u korespondenciju s pravilima ponašanja koja vrijede u globalnoj zajednici demokratskih zemalja.

U unutarnjoj politici kraj rata otklonio je svaku daljnju mogućnost ignoriranja mirnodopskih prioriteta. Ako se u ratu još i može zadovoljavati ciljem reduciranim na opstanak države, iako i tada to ne može biti jedini politički cilj, u miru se uvijek pitanje kvalitete života postavlja kao primarno. S mirom postaje jasno da osnovno pitanje ne može biti *hrvatska država da ili ne, već kakva Hrvatska*. Još smo se u bivšoj državi upoznali s tezama da je bilo kakav socijalizam bolji od svih drugih mogućnosti, da je bilo kakva Jugoslavija bolja od svih drugih opcija. Narodi su 1989. godine u cijeloj Europi jasno rekli da ih takvo postavljanje pitanja uopće

ne zanima. Ne samo zato što je to bilo krivo postavljanje problema već prije svega zato što se promašeni povijesni projekt jednostavno ne može održati. Narodi u bivšoj Jugoslaviji isto tako su odbacili varijantu koja im je nudila zadovoljavanje bilo kakvom državom i umjesto toga prihvatili su realizaciju načela samoodređenja kao svoj cilj.

Nakon privatizacije i rata nije se slučajno socijalno pitanje probilo na sam vrh interesa građana. Ali, ne radi se samo o tome. U Europi ne može biti prosperiteta bez demokracije i jasnoga pozicioniranja države u međunarodnoj zajednici. To na dulji rok ni u Aziji nije bilo moguće. A demokracija na međunarodnom planu znači prihvaćanje demokratskih standarda i načela. Demokracija kao opće mjesto suvremene politike nužna je i radi slobode svojih građana, ali i zato da bi se dobila demokratska legitimacija u međunarodnoj zajednici bez koje nema ulaska u europske i atlantske integracije i u normalno poslovno povezivanje sa svijetom. Prema tome, kad se govori o demokraciji, ne radi se samo o apstraktno shvaćenju vrijednosti, već prije svega o ulaznici za budućnost.

Demokracija znači izbjegavanje izigravanja demokratskih pravila igre. Demokracija mora postati jedino pravilo igre u kući. Demokracija znači podržavanje uvjeta za ravnopravnu političku konkurenciju, što posebno uključuje slobodne medije i dostupnost informacija. Demokracija znači i podržavanje civilnog društva, koje osigurava neovisnost bitnih struktura od pristranih upletanja političke vlasti. Demokracija znači i socijalnu pravdu, jer je socijalna pravda ne samo cilj za sebe (socijalna država, država blagostanja) već i pretpostavka stvarne političke ravnopravnosti građana. Demokracija znači i stvarnu ravnopravnost građana, bez obzira na nacionalnu pripadnost, ne samo zato što moderni međunarodni standardi zahtijevaju zaštitu manjina već i zato što nije moguća diskriminacija manjina bez uzurpacije vlasti i na štetu većinskog naroda. Demokracija zahtijeva i poštivanje demokratskih pravila na globalnoj sceni, jer su ona preduvjet mirnoga i prosperitetnog razvoja. Upravo je ovaj rat pokazao da prekranje granica i etnički inženjering ne prolaze i da se sigurno ne uklapaju u repertoar suvremenih demokratskih načela.

Kraj rata pokazao je da oni koji ne mogu prihvatiti demokraciju kao jedino pravilo igre trebaju znati da njihove političke strasti time svoju zemlju i svoj narod samo guraju na kolotečinu koja ne vodi u Europu, u svakom slučaju ne u Europu početka trećeg milenija. Pozivanje na nedemokratska pravila igre i gruba rješenja iz prošlosti danas nije prihvatljivo. Prije pet desetljeća bilo je moguće donijeti odluku o progonu desetak milijuna Nijemaca. Danas, iako to može kod nekoga izazvati kontroverzne emocije, takva praksa tretira se kao nedopustiva i inzistira se na rješenju koje je i moralno i praktično: ratni zločinci idu u Haag, a svi prognanici i izbjeglice vraćaju se svojim kućama. Demokracija ne može osigurati da se susjedi vole, ali sigurno može osigurati uvjete za miran i prosperitetan život.

Kraj rata donosi nesumnjivo olakšanje za sve, ali i puno teže ostvarive društvene ciljeve i obveze. Politička znanost za njihovo rješavanje nema pripremljene gotove recepte, ali može i mora probleme učiniti transparentnim. *Politička misao*, prateći teorijskim politološkim reflektiranjem ratnu tragediju na našem prostoru i potencijalne postratne solucije, nastojala je postići samo to: da ljudi postanu svjesni zbivanja, a time i svoje odgovornosti za vlastitu političku sudbinu.